

РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ І ЇХ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Вступ. В аграрному секторі економіки України у зв'язку з переходом до ринкових відносин відбуваються глибокі трансформаційні процеси. І це не є випадковим, бо аграрне виробництво не може функціонувати за іншими економічними законами, ніж народне господарство в цілому. За рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва Україна, на жаль, відкинута на десятиліття назад. В такій ситуації важливо проаналізувати розвиток кожного регіонального АПК, виявити шляхи і можливості відродження ефективного сільськогосподарського виробництва, завершити розпочаті ринкові трансформації.

Постановка задачі. Вирішення практичних питань, пов'язаних з результативністю функціонування господарських формувань, в значній мірі залежить насамперед від рівня інтенсифікації виробництва, і зокрема, – землекористування. Саме вона поряд з вдосконаленням економічного та правового механізмів земельних відносин є одним із головних чинників підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Дослідженнями розвитку сільськогосподарського землекористування, спрямованими на обґрунтування напрямів і заходів підвищення ефективності використання земельних ресурсів (як в нашій країні, так й за кордоном) займається ціла низка вчених-економістів, серед яких: В.Я.Амбросов, І.І.Лукінов, М.Й.Малік, В.Я.Месель-Веселяк, П.Т.Саблук, М.М.Федоров, В.В.Юрчишин та ін. Але незважаючи на це вказана проблема поки що залишається не до кінця вивченою. При чому, єдиного підходу до її вирішення, по суті, немає.

Метою даної статті є розгляд ретроспективи та сучасного стану розвитку аграрних підприємств Миколаївської області і дослідження їх землекористування.

Результати. Сільське господарство займає провідне місце в економіці Миколаївської області, тому землям сільськогосподарського призначення приділяється значна увага. За досліджені нами 1995-2009 роки загальна земельна площа всіх категорій господарств Миколаївщини, по суті, залишалася незмінною. Однак водночас відбувалися деякі трансформаційні зміни в її складі. Зокрема, за 1995-2009рр. мало місце скорочення площ сільськогосподарських угідь. При чому, це мало місце практично по всіх її складових, особливо – по ріллі і багаторічних насадженнях. Зокрема, за 1995-2010 рр. мало місце скорочення площ сільськогосподарських угідь. Причому, це відбулося практично по всіх її складових, особливо – по ріллі і багаторічних насадженнях.

Стосовно ж змін у земельних площах сільськогосподарських підприємств Миколаївщини слід вказати, що загальний їх розмір, хоча і коливався по роках, але в 2010 р. був в 1,86 раза меншим, ніж у базовому 1995 р. При чому, скорочення площ аграрних угідь відбулося практично по всіх їх складових, що свідчить про зниження місця сільськогосподарських формувань у земельних площах області. Відносно ж змін у структурі земельних угідь аграрних підприємств необхідно відмітити, що в ній відбулися більш суттєві зміни, ніж по всіх категоріях господарств. Зокрема, за 1995-2010 рр. у цій групі господарств за вказаний проміжок часу мало місце збільшення питомої ваги сільськогосподарських угідь в цілому і в тому числі – ріллі і зменшення часток інших видів земель. А це свідчить про те, що вказані підприємства більш інтенсивно, ніж інші категорії господарств використовують свої земельні угіддя. При цьому їх частка практично у всіх складових земельної площі, на жаль, знижується.

Динаміка рівнів розораності сільськогосподарських угідь аграрних підприємств регіону наведена на рис.1.

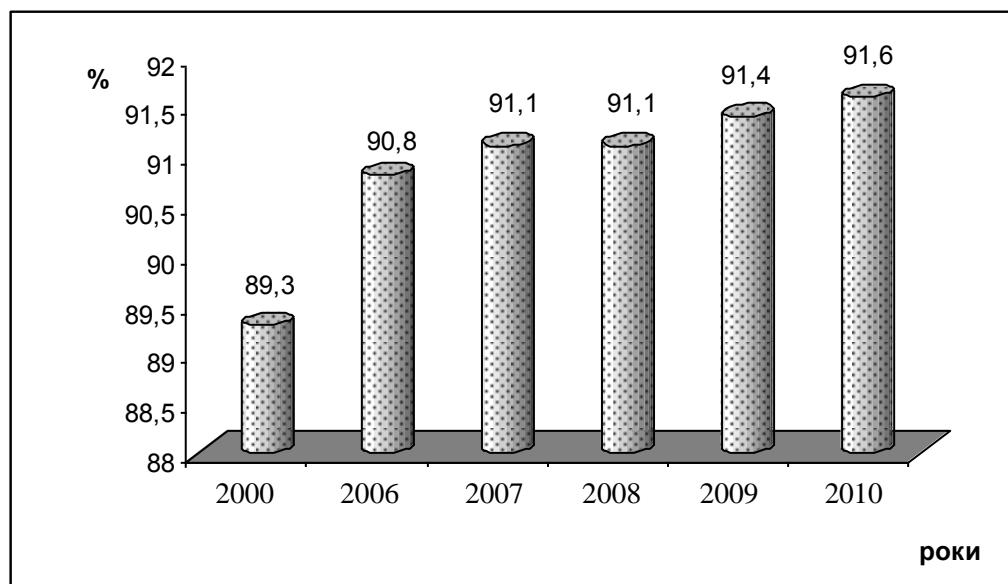

Рис. 1. Динаміка рівнів розораності сільськогосподарських угідь аграрних підприємств Миколаївської області в цілому

По області в цілому в динаміці по досліджених нами роках спостерігається поступове збільшення рівня розораності сільськогосподарських угідь. Зокрема, якщо в 2000 р. частка ріллі становила 89,3%, то в 2010 р. – 91,6%, тобто була на 2,3% більшою. Питома вага розораних земель сільськогосподарських підприємств Миколаївщини є занадто великою у порівнянні з Україною в цілому. Зокрема, у 2009р. вона тут була на 7% більшою, ніж по Україні в цілому. І це – тоді, коли розмір цього показника в нашій країні є значно більшим, ніж у інших країнах світу. За даними В.Ф.Іванюти [1] у США та Великій Британії вона становить 16-19%, Німеччині та Франції – 33%, Італії – 31%. Звичайно такий стан справ в нашій області за рівнем розораності сільськогосподарських угідь викликає велике занепокоєння. Ураховуючи це, практично у всіх районах Миколаївщини в майбутньому ж доцільно зменшувати частку ріллі.

Одним із важливих чинників формування і раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва є дотримання оптимальної структури посівних площ, яка має передбачати не лише певний набір різних культур, їх співвідношення та чергування, а й враховувати особливості ґрунтів, природно-кліматичні умови господарювання. Внаслідок трансформації земель в Україні і в тому числі – на Миколаївщині в останні роки спостерігається суттєве зменшення посівних площ окремих, особливо – трудо- і матеріаломістких сільськогосподарських культур, змінюється їх структура.

Обсяги валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005р.) по Миколаївській області, млн грн*

Показники категорії господарств	Роки							Індекс 2010 р. до 1995 р.
	1995	2000	2006	2007	2008	2009	2010	
<i>Вартість валової продукції (у порівняних цінах 2005 р.):</i>								
а) продукції сільського господарства в цілому – всього:	2867,3	2018,5	2811,1	3076,2	1903,3	3400,2	3408,0	1,19
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	1791,8	1014,9	1229,8	1446,3	796,9	1758,0	1683,9	0,94
господарств населення	1075,5	1003,6	1581,3	1629,9	1106,4	1642,2	1724,1	1,60
б) рослинництва – всього	1631,2	1123,6	1858,8	2118,1	1022,6	2459,4	2417,5	1,48
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	1193,2	818,7	1060,0	1259,1	606,9	1562,9	1460,2	1,22
господарств населення	438,0	304,9	798,8	859,0	415,7	896,5	957,3	2,18
в) тваринництва – всього	1236,1	894,9	952,3	958,1	880,7	940,8	990,5	0,80
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	598,6	196,2	169,8	187,2	190,0	195,1	223,7	0,37
господарств населення	637,5	698,7	782,5	770,9	690,7	745,7	766,8	1,20

* – за даними статистичного збірника «Сільське господарство Миколаївщини у 2011 році» [2]

** - включаючи фермерські господарства

У динаміці по досліджених роках по більшості сільськогосподарських культур в їх посівних площах спостерігаються помітні коливання. Поступова ж закономірність до зменшення площ посівів мала місце по вівсу, картоплі, гречці та кормових культурах. Порівнюючи звітний (2010) рік з базовим (1995) роком, необхідно відмітити, що по основній частині сільськогосподарських культур всіх категорій господарств площі їх

посівів скоротилися. Зростання ж площ посівів відбулося лише по ріпаку, сої, соняшнику, просу та ячменю. Однак, на наш погляд, не всі ці зміни є позитивними. Зокрема, негативним є помітне зростання соняшнику, вирощування якого призводить до надмірного виснаження ґрунтів.

Відносно змін у площах посівів сільськогосподарських культур безпосередньо в аграрних підприємствах області слід вказати, що по більшості з них за досліджений нами проміжок часу спостерігалось їх скорочення. Виключенням є лише посіви соняшнику, сої, ріпаку, ячменю та проса.

Впродовж дослідження вивчимо, як змінювалися в останні роки загальні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в цілому і окремо – по рослинництву і тваринництву (табл.1). Як бачимо, єдиної закономірності у змін вартості валової продукції ні сільського господарства в цілому, ні рослинництва і тваринництва окремо у досліджувані роки не склалося. По всіх них мали місце коливання. Порівнюючи є останні (2010) рік з 1995 роком необхідно вказати, що обсяги виробництва продукції сільського господарства в цілому по всіх категоріях господарств збільшилися на 19%, що відбулося за рахунок рослинницьких галузей. Однак слід відмітити, що по аграрних підприємствах вартість валової продукції сільського господарства, на жаль, зменшилася, що було зумовлено різким падінням розвитку тваринництва в них.

Єдині позитивні зміни в обсягах валової продукції – як рослинництва, так і тваринництва мали місце лише по господарствах населення. Зокрема, у 2010 р. проти 1995 р. вартість валової продукції сільського господарства в них у цілому зросла в 1,60 раза, у тому числі: рослинництва – в 2,18 раза, тваринництва – 1,20 раза. Тобто і у цій категорії господарств рослинницькі галузі розвивалися більш високими темпами, ніж тваринницькі.

Наочне уявлення про характер змін в частці сільськогосподарських підприємств у вартості аграрної продукції в цілому, і в тому числі – рослинництва і тваринництва окремо надає рис.2. Наведена на ньому інформація свідчить, про помітне зниження ролі аграрних підприємств – як по всій сільськогосподарській продукції, так і рослинницькій і особливо – по тваринницькій.

Рис.2. Питома вага сільськогосподарських підприємств в загальних обсягах виробництва аграрної продукції Миколаївської області

Вихід валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005р.) в розрахунку на 1га сільгоспугідь по Миколаївській області, грн*

Показники категорії господарств	Роки							Індекс 2010 р. до 1995 р.
	1995	2000	2006	2007	2008	2009	2010	
<i>Вартість валової продукції (у порівняних цінах 2005 р.):</i>								
а) продукції сільського господарства в цілому – всього:	1454,67	1096,41	1576,08	1723,36	1061,52	1901,68	1904,23	1,31
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	909,03	551,28	698,50	810,25	444,45	983,22	940,88	1,03
господарств населення	545,63	545,14	886,58	913,11	617,07	918,46	963,34	1,76
б) рослинництва – всього	827,56	610,32	1042,16	1041,34	570,33	1375,50	1350,78	1,63
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	605,35	444,70	594,30	705,38	338,48	874,10	815,89	1,35
господарств населення	222,21	165,62	447,86	481,23	231,85	501,40	534,89	2,41
в) тваринництва – всього	27,11	486,09	533,92	536,75	491,19	526,17	553,44	20,41
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	303,69	106,57	95,20	104,87	105,97	109,12	124,99	0,41
господарств населення	323,42	379,52	438,72	431,88	385,22	417,06	428,45	1,32

* – за даними статистичного збірника «Сільське господарство Миколаївщини у 2011 році» [2]

** - включаючи фермерські господарства

Важливим завданням кожного господаря є досягнення більшого за своїм розміром виходу валової продукції сільського господарства в розрахунку на одиницю земельної площі. Конкретні дані про розміри цього показника по аналізованих вище категоріях господарств Миколаївської області наведені в табл.2. Таким чином відмітимо, що єдиною тенденції у зміні виходу валової продукції ні сільського господарства в цілому, ні рослинництва, ні тваринництва у динаміці по досліджених нами роках немає. Стосовно порівняння 2010 р. з базовим 1995 р. слід вказати, що вихід валової продукції сільського господарства в цілому і в середньому по всіх категоріях господарств і сільськогосподарських підприємствах, і по господарствах населення у звітному році був більшим, що склалося за рахунок рослинницьких галузей. Погіршення стану справ у тваринництві за аналізованим показником мало місце тільки за рахунок сільськогосподарських підприємств, що, звичайно ж, є негативним явищем, пов'язаним насамперед з помилками в аграрній політиці стосовно недостатньої підтримки розвитку цієї групи галузей.

Відомо, що вартість валової продукції рослинництва і тваринництва залежить від площі сільськогосподарських угідь і виходу відповідного виду продукції на 1га аграрних угідь. Проведені нами розрахунки свідчать, що збільшення обсягів валової продукції сільського господарства в цілому, виробленої аграрними підприємствами Миколаївщини, було досягнуто лише завдяки зростанню її виходу з 1га (яке призвело до збільшення загального обсягу на 999,83 млн.грн). У зв'язку ж зі скороченням площ сільськогосподарських угідь аграрні підприємства області недоодержали 330,83 млн.грн продукції, тим самим зменшивши позитивний вплив другого фактору.

Як показали здійснені нами аналогічні розрахунки і окремо по – рослинницьких і окремо по – тваринницьких галузях, по обох цих групах збільшення обсягів виробництва продукції за 2000-2010 рр. також було обумовлено зростанням виходу продукції з 1га. Відхилення результативного показника за рахунок цього фактору досягли: по рослинництву – 908,4 млн.грн; по тваринництву – 91,4 млн.грн.

Загальні тенденції спаду виробництва продукції аграрного сектора формуються під дією багатьох негативних процесів, але основним з них є ресурсний. Це, насамперед, погіршення стану ґрунтів, зниження обсягів їх хімічної, гідро- та лісомеліорації, зменшення обсягів виробництва і застосування мінеральних та органічних добрив, зниження фондооснащеності підприємств та енергоозброєності праці. До того ж негативно впливають диспаритет цін, недостатня державна підтримка, недоступність кредитів, неплатежі підприємств при розрахунках з партнерами та своїми працівниками.

Висновки. Стратегічний курс розвитку аграрного сектора Миколаївщини повинен передбачати перехід до кращої організації та підвищення ефективності виробництва. Земельна політика, що проводиться сьогодні державою, повинна бути спрямованою на вирішення задач, пов'язаних не тільки зі зміною форм власності, а із формуванням комплексу заходів, що забезпечують ріст обсягів сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності землекористування.

Анотація

Розкрито ретроспективу і сучасний стан розвитку аграрних підприємств в Миколаївській області, в тому числі – їх землекористування. Зроблено відповідні висновки і внесено конкретні рекомендації з покращення справи.

Аннотация

Освещены ретроспектива и современное состояние развития аграрных предприятий в Николаевской области, в том числе – их землепользования. Сделаны соответствующие выводы и внесены конкретные рекомендации по улучшению состояния дел.

Annotation

Is shown the retrospective and a current state of development of the agrarian enterprises in the Nikolaev area, including their land tenure. Are made corresponding conclusions and concrete recommendations about improvement of a state of affairs are brought.

Список використаної літератури:

1. Іванюта В.Ф. природний потенціал агропромислового комплексу: регіональний аспект / В.Ф.Іванюта // Агроінком. – 2008. – №9-10. – С.45-48.
2. Статистичний збірник «Сільське господарство Миколаївщини у 2010 році» / за ред. З.А.Лук'яненко. – М.: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2010. – с.317